

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

На сьогодні сучасні умови ринкової економіки вимагають від підприємств термінової реалізації продукції, а також постійного пошуку нових покупців і споживачів. Але все ж таки суб'єкти господарювання досить часто стикаються з проблемою неможливості своїх контрагентів вчасно розрахуватися за поставлену їм продукцію, у зв'язку з недостатністю коштів та невпевненістю останніх в успішній її реалізації. Так виникає дебіторська заборгованість і, отже, підприємства завжди повинні контролювати її рівень, при потребі та можливості створювати резерви сумнівних боргів, користуватися послугами факторингових компаній та ін. Проведення аудиту, зокрема дебіторської заборгованості, має велику актуальність, оскільки це стимулює підприємство до більш ретельної і регулярної інвентаризації власної заборгованості та до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників [1].

Етимологія поняття «дебіторська заборгованість» бере свій початок в VIII ст. н.е. Значною сходинкою в розвитку розуміння дебіторської заборгованості є внесок Е. Дегранжа і Дж. Дзаппи, які почали її розглядати як показник, що характеризує фінансовий стан підприємства. У 1926 р. визначення цього показника надає в своїй роботі С. І. Корецький: «Взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду можна виразити латинськими термінами: дебет (повинен) і кредит (вірить комусь, має за кимось)». У подальшому, з розвитком наукової думки, розуміння дебіторської заборгованості удосконалювалося, і сучасна наука

має більш широкий спектр визначень.

Аналіз останніх публікацій в сфері управління дебіторською заборгованістю свідчить про недостатню розробленість даної проблеми. Так, Дубровська С. В. та М. Д. Білик розкривають проблемні питання сутності поняття «дебіторська заборгованість» [2, 3]; Ніколаєнко О. і Лищенко О. Г. приділяють увагу аналізу дебіторської заборгованості [4, 5]; Момот Т. та Савчук В. П. розглядають проблеми управління дебіторською заборгованістю в умовах фінансової кризи [6, 7]. Окремо необхідно виділити зарубіжних вчених, таких як: Стоун Д., Хитчинг К., Дж. Ван Хорн, Зві Боді, Роберт К. Мертон які також приділяли увагу вирішенню даного питання [8, 9].

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених вивченню сутності поняття «дебіторська заборгованість», дане поняття настільки багатогранне, що і в даний час не існує єдиного підходу до його визначення. Тлумачення даного поняття різними науковцями зазначено в таблиці 1.1.

Цікавий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Так, accounts receivable (анг.) поряд із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками. Зокрема, як зазначають Д. Стоун та К. Хітчинг: дебіторська заборгованість має назву «рахунки до отримання», а дебітори - це особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але не оплачені ними [8].

Професори Гарвардського університету Зві Боді і Роберт К. Мертон визначають дебіторську заборгованість як «рахунки до отримання» [9], зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству).

Стосовно сучасних вітчизняних вчених, то Дубровська С. В. визначає дебіторську заборгованість як неоплачені юридичними та фізичними особами товари (роботи, послуги) та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [2].

Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Автор	Визначення
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [11]	Дебіторська заборгованість – це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
Голов С. Ф. [12]	Дебіторська заборгованість – фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.
Д. Стоун, К. Хітчинг [13]	Дебіторська заборгованість - це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.
Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. [14]	Дебиторская задолженность (англ. Accounts receivable (A/R)) – сума долгов, причитающихся предприятию, фирме, компании со стороны других предприятий, фирм, компаний, а также граждан, являющихся их должниками, дебиторами
Лищенко О. Г. [5]	Дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Момот Т. [6]	Дебіторська заборгованість – безвідсоткова позика контрагентам.
Крайник О. П., Клепікова З. В. [15]	Дебіторська заборгованість – форма відстрочки платежу – відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку.
Белозерцев В. [16]	Дебіторська заборгованість – грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути

	достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
Кірейцев Г. Г. [17]	Дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.

Деякі українські вчені розглядають дебіторську заборгованість як кошти, вилучені у підприємства, або які на певний термін знаходяться в інших осіб. Ми вважаємо таку дефініцію не досить коректною, оскільки вона потребує уточнення. Так, кошти, що вилучені у підприємства, не завжди перетворюються у дебіторську заборгованість.

Крайник О. П., Клепнікова З. В. визначають дебіторську заборгованість як форму відкритого кредиту (таблиця 1). Поняття «кредит» тісно пов'язане з поняттям дебіторської заборгованості, але ототожнювати їх не слід. Товарний (комерційний) кредит варто розглядати як передумову виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

Отже, як ми бачимо, всі автори розглядають одну і ту саму проблему під різним кутом. Систематизувавши усі розглянуті визначення поняття «дебіторська заборгованість» різними авторами, ми виділили основні риси, переваги та недоліки таблиця 2.

Таблиця 2

Переваги та недоліки основних визначень поняття «дебіторська заборгованість»

Автори	Ключові ознаки визначення поняття «дебіторська заборгованість»	Недоліки/переваги визначення
А. Ф. Вещунова, А. Ю. Редько	Грошові кошти до оплати.	Дебітори можуть заборгувати підприємству не тільки кошти,

		а й інші активи.
Л. Ш. Лозовський, С. В. Мочерний, В. С. Черненко, Д. В. Глінкіна, В. С. Зрадник	Борги	Вважаємо підхід коректним, оскільки «дебітор» походить від слова «дебет» (борг)
Г. Г. Кірейцев, О. А. Боровик, Л. О. Лігоненко, Н. М. Новикова	Вимоги до оплати	Вважаємо дане визначення доцільним, оскільки дебіторська заборгованість як боргова вимога розглядається з точки зору терміну їхнього виконання. При цьому вона може виражатися як в натуральному, так і грошовому еквіваленті.
Є. О. Іванов, М. Д. Білик	Майно, що неоплачене контрагентами або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів.	Якщо розглядати дане визначення з точки зору структури балансу, то готівка є частиною майна. Тому виділяти її окремо є недоцільним.
Р. М. Іванчук, О. А. Іванчук	Вилученні гроші, які винні контрагенти.	До складу дебіторської заборгованості належать не тільки гроші.

На нашу думку, більшість наведених визначень є неповними, не розкривають сутність «дебіторської заборгованості» або розглядають тільки одну з її сторін. Вважаємо найбільш вдалим визначення авторів Г. Г. Кірейцева, О. А. Боровик, Л. О. Лігоненка, Н. М. Новикової, але й вони потребують доповнення.

На підставі проведеного дослідження визначення сутності поняття «дебіторської заборгованості» пропонуємо власне тлумачення даного терміну, а саме як показника фінансового стану підприємства, який являє собою суму заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників, щодо яких у

підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу. При цьому, такі взаємовідносини мають документальне підтвердження.

Сутність дебіторської заборгованості, на нашу думку, полягає саме у двоїстому її характері: з одного боку, це певною мірою вигідно для підприємства:

- зростає товарообіг, а отже, й маса валового доходу та прибутку (за інших незмінних умов). Це - основна вигода;
- швидше реалізуються запаси, що дає змогу скоротити частку змінних витрат на них;
- іноді є можливість зробити заборгованість доходним активом, тобто брати відсотки за надання товарного кредиту.

Разом з тим дебіторська заборгованість, по суті, є відволіканням з господарського обігу обігових коштів підприємства, що супроводжується непрямими втратами його доходів:

- чим довший період погашення заборгованості, тим менший дохід від коштів, вкладених у дебіторів;
- кошти в заборгованості можуть знецінюватися через інфляцію;
- як і для інших активів, для фінансування заборгованості потрібне відповідне джерело, яке має свою ціну, яка включає видатки на: фінансування (підприємство фінансує комерційний кредит або за рахунок власних коштів, або за рахунок запозичених); видатки на управління; видатки, які з'являються через несвоєчасну оплату (фінансові втрати через продаж заборгованості третім особам, оплату послуг адвокатів).

Список літератури:

1. Шевченко Б. О. Теоретичні аспекти поняття «дебіторська заборгованість» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73594.doc.htm/ – 10.11.2012. – Назва з екрану.

2. Школьник І. О. Фінансовий менеджмент [Текст]: навч. посібн. / І. О.

Школьник, І. М. Боярко, Б. І. Сюркало; за ред. І. О. Школьник. – Суми : Університетська книга, 2009. – 301 с.

3. Бланк Игорь Александрович. Финансовый менеджмент [Текст] : учебный курс / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр : Эльга, 1999. – 528 с.

4. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / М. Д. Білик // Фінанси України. – Міністерство фінансів України, 12/2003. – №12. – С. 24–36.

5. Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання [Текст] / О. Ніколаєнко // Підприємство, господарство і право. – К.: ТОВ «Гарантія», 07/2004. – №7. – С. 141–145.

6. Лищенко О. Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством [Текст] / О. Г. Лищенко, Г. М. Бескота // Держава і регіони: журнал. – Запоріжжя: Гуманіст. Ун-т «Запоріз. ін-т держ. та муніцип. упр.», 2009.- №1. – С. 114–117.

7. Момот Т. Управление дебиторской задолженностью предприятия [Текст] / Т. Момот // Бизнес информ – 2003.– №11-12.– С. 97–99.

8. Савчук В. П. Управление финансами предприятия [Текст]: підручник / В. П. Савчук – М.: Бинум, Лаб. Знаний, 2005. – 480с.

9. Хома І. Б. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібн. / І. Б. Хома, Н. І. Андрушко, К. М. Слюсарчик. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2014. - 344 с.

10. Боді Зві Фінанси: пер. с англ. [Текст] : навч. посіб./ Зві Боді, Роберт Мертон. – М.: Видавн. Дім «Вільямс», 2000. – 592.

11. Дубровська Є. В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість» / Є. В. Дубровська // Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка – Суми: СумДУ. – 2009. – №2. – С. 202–205.

12. Лучков О. І. Визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості [Текст] / О. І. Лучков // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 22–27.

13. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії [Текст]: практ. посіб./ С. Ф. Голов, В. М. Костюшенко. – К.: Лібра, 2001. – 670 с.
14. Загородній А. Г. Фінансовий словник [Текст] / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. (4-те вид. випр. та доп.) – К.: Т-во «Знання», КОО; Львів; Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
15. Райзберг Б. А. [Современный экономический словарь](#) [Текст] / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
16. Крайник О. П. Фінансовий менеджмент [Текст]: навч. посіб. / Крайник О. П., Клепікова З. В. – Львів: Держ. ун-тет «Львівська політехніка»; Київ: «Декор», 2001. – 260 с.
17. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві [Текст] / В. Белозерцев // Економіст. – 2009. – №11. – С. 23–28.
18. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: навч. посібник: курс лекцій [Текст] / За ред. д. е. н., проф. Г. Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.